IL-MALTI

QARI LI TOĦROĠ
L-AKKADEMJA TAL-MALTI
(Għaqda tal-Kittieba tal-Malti)

Il-Ktieb għas-sena 1991 Il-67 sena

Editrojal

Jedd l-Ilsien Malti – Għażliet għall-Ġejjieni

Ħbieb ta' l-Ilsien Malti,

Inħoss li għandi nsejħilkom hekk la darba qegħdin hawn, u nittama li intom *ħbieb tassew* ...! Inkella x'naqbdu nsejħulu lil min hu Malti u m'huwiex ħabib tassew ta' Lsienu?

Kelma ta' "prosit" lill-organizzaturi ta' din il-konferenza nazzjonali, għalkemm l-għażla tal-kliem biex ifissru s-suġġett *setgħet kienet aħjar*. Il-jeddijiet saru moda, imma jissoponu persuni, fiżiċi jew morali. Issa l-Ilsien Malti fis-sens strett m'huwiex persuna u għalhekk ma jista' jkollu l-ebda jedd! Għandu jedd min hu Malti, u l-Maltin kollha. Dawn bla dubju ta' xejn għandhom jedd għall-Ilsien Malti, iżda minkejja dan il-jedd l-aktar naturali, li miegħu jħaddan dmir, dan il-jedd, bil-fatti, għadu m'huwiex magħruf daqskemm jixraqlu u jistħoqqlu ... Mhux għalhekk se nisimgħu diskorsi fuq it-tħaddim ta' dan il-jedd fil-mezzi tal-komunikazzjoni, fl-amministrazzjoni pubblika u fl-edukazzjoni?

Issa għaliex għandna quddiemna dawn il-problemi li fis-sotto-titlu sejjaħtulhom "għażliet" u, jekk jogħġobkom, żidtu wkoll "għall-ġejjieni"? Sa fejn naf jien dawn il-problemi ilhom ma' wiċċna, imma issa għadd dejjem akbar minna qegħdin jindunaw bihom. Ngħidu għalhekk: "għall-erwieħ!" u "f'ħajjet Alla!" Min jaf sewwa l-Maltin jistqarr li lil dawn, għall-kliem, ħadd ma jgħaddihom, imma għall-fatti? Ħalluna minn kliem bħal suppost x'imissu jagħmel dak, jew dik l-għaqda... Bħalma s-siġra tingħaraf mill-frott tagħha, hekk ukoll il-bniedem, u allura kull Malti ... X'qiegħed jagħmel issa għal Ilsienu, imhedded kif inhu mill-Maltin stess? Din il-mistoqsija tistenna tweġiba minn kull Malti.

L-Akkademja tal-Malti, li twieldet fuq is-70 sena ilu bħala l-Għaqda tal-Kittieba tal-Malti bit-tħabrik ta' Franġisk Saver Caruana, tieħu gost b'inizjattiva bħal din ta' llum u oħrajn bħalha. Dan nistqarruh għax l-

Ilsien Malti huwa l-wirt komuni tagħna lkoll li jeħtieġ il-ħarsien u l-għożża minna lkoll, minn kull wieħed u waħda minna. L-Għaqda tagħna, fid-dawl ta' ġrajjietna, tgħallmet tħares 'l hinn mill-problemi tal-mument u tintebah bil-psikoloġija li twellidhom. Per eżempju, seba' snin ilu l-Akkademja lestiet wara ħafna taħbit iż-*Żieda mat-Tagħrif* fejn urejna kif għandu jinkiteb ċertu kliem li ġej mill-Ingliż u mit-Taljan u daħal fil-Malti fis-snin reċenti; dan ix-xogħol komplejnieh fil-kliem Semitiku u għoddu ġà lest wara xhur twal ta' ħidma u diskussjoni. Imma hawn irridu nistaqsu: minkejja li ż-"*Żieda*" ntlaqgħet uffiċjalment mill-Ministru Karmenu Mifsud Bonnici li dak iż-żmien kien responsabbli għax-xandir u l-edukazzjoni u ftit wara laħaq Prim Ministru, għaliex xorta waħda għadna naraw wisq żbalji ta' kitba u ta' idjoma? Ħarsu ftit lejn il-gazzetti u ċerti kotba, anki dawk pubblikati għall-iskejjel, mogħtija xi sussidju żgħir mill-Gvern u saħansitra f'xi ktieb li jingħatalu l-Premju Letterarju! Bil-kliem nistqarru l-jedd tal-Malti għal Ilsienu, imma *bil-fatti dan ma nirrispettawhx* bir-ruxxmata żbalji li jwerrċuk jew li jdamdmulek widnejk għax dil-marda daħlet fix-xandir ukoll. Ħalli naraw issa malli jinfetħu iżjed stazzjonijiet... Qisu li bil-Malti kollox igħaddi!

Qisu li fejn jidħol l-Ilsien Malti l-Maltin huma *skizofreniċi*! L-Għaqda tagħna twieldet l-ewwelnett biex, sa fl-aħħar, Ilsienna jkollu ortografija waħda, xjentifika u standardizzata kif tinsab imfassla fit-*Tagħrif fuq il-Kitba Maltija*. Billi l-Għaqda mezzi ma kellhiex, il-Gvern Nazzjonalista f'dawk is-Snin Għoxrin ħallas għall-istampar fl-1924, imma la qabel u lanqas wara ma għaraf uffiċjalment il-kitba hekk imsejħa ta' l-Għaqda. F'dan is-sens ma kienx aħjar minnu l-Gvern ta' Strickland, minkejja l-appoġġ tal-Partit Laburista li bħala partit kien l-ewwel wieħed li laqa' l-ortografija ta' l-Għaqda. Għaliex kellha tkun amministrazzjoni kolonjali fl-1934 li għarfet l-ortografija ta' l-Għaqda, bil-"w" b'kollox? Għaliex minħabba fiha qala' ħafna fuq wiċċu Ninu Cremona minn Ministru tal-Gvern li ma kienx tal-qatgħa xjentifika tiegħu? Dawn huma fatti storiċi. Intant, kif ktibna f'*Il-Malti* ħamsin sena ilu, u ġibnieh mill-ġdid ftit ilu, f'medda ta' ftit snin kulħadd kien qabad l-ortografija ta' l-Għaqda, fosthom *Leħen is-Sewwa*. Imma llum morna lura fil-kitba, u morna lura aktar fit-taħdit. Għalhekk, għadu f'loku llum dak li ktibna ftit ilu fl-aħħar Editorjal ta' *Il-Malti* fejn semmejna *diversi kankri* li qed jifnu 'l Ilsienna rqiq irqiq u jwassluh għal mard terminali. Ma jidhrilniex li bil-liġi ssolvi dawn il-problemi: qatt ħsibtu kemm hawn liġijiet li m'humiex osservati, inkella huma mħarsa bil-burdati?

Nirrepetu: ħafna Maltin jistgħu jitqiesu *semi-litterati*... għax la jafu jiktbu u lanqas jesprimu ruħhom sewwa b'Ilsienhom! Għalhekk tagħmlu

sewwa li ttanbru intom ukoll fuq jedd il-Maltin fil-mezzi tal-komunikazzjoni, fl-amministrazzjoni u fl-edukazzjoni anki dik universitarja. Huwa l-poplu fil-kotra tiegħu li jmissu jgħożż u jħares l-Ilsien li tatu din l-art ħelwa.

Għaliex ma nemmnux bil-liġijiet biss? Għal raġuni sempliċi, u nżidu ma' dak li diġà għedna. Billi l-Maltin għandhom *tendenza skizofrenika*, b'din ibatu wkoll il-Gvernijiet. Eżempju żgħir li jfisser ħafna. Ftit wara li fil-Parlament tressaq abbozz ta' liġi biex issaħħaħ il-qagħda ta' l-Ilsien Malti, fis-Suq tal-Belt tpoġġiet lapida b'xi ħames żbalji. Minnufih jien stess, bil-kitba, ġbidt l-attenzjoni tal-Ministru konċernat. Għal xejn! Seba' xhur wara M.P. mill-Oppożizzjoni qabel magħna, semmiena ċar u tond u qajjem din il-kwistjoni mill-ġdid. Minkejja t-tweġiba pożittiva tal-Ministru, dawk l-iżbalji hemm kienu, hemm baqgħu u hemm għadhom... 18-il xahar wara t-tqegħid tal-lapida! Morru u taraw b'għajnejkom! Forsi xi ħadd igħidli "din ħaġa żgħira" ... imma tfisser ħafna.

Kulħadd jaf li l-Għaqda tagħna qatt ma ħadmet għall-flus jew stenniet il-"prosit". Tosserva bir-reqqa dak li jintqal u li ftit minnu jinkiteb ukoll, imma Alla ħares tinħela wara kull tentufa. Malli deher l-abbozz dwar l-Ilsien Malti, studjajnieh fi tliet laqgħat tal-Kunsill tagħna, ġeddidna xi kuntatti ma' Membri Parlamentari u bgħatna "*Memorandum*" liż-żewġ naħat għax din hi kwistjoni nazzjonali.

Bil-ħila taż-żgħożija dejjem tiġġedded tagħha, l-Akkademja tibqa' *tissielet għall-Ilsien Malti*. Dan tagħmlu *bil-ħeġġa*, minkejja x-xeħħa murija lilha matul is-snin. Mhux Gvern Malti kien li 20 sena ilu waqqfilha s-sussidju miżeru ta' Lm30? Jew f'liema sens diċenti għall-Akkademja tal-Malti ssarrfu l-wegħdiet ministerjali li sarulha? Ir-rebħiet ta' l-imgħoddi jagħmlulna l-qalb, imma daqshekk ieħor isuquna lkoll lejn kisbiet oħra fil-ġejjieni.

Nota mill-Editur: Din it-taħdita saret mill-President ta' l-Akkademja fil-ftuħ tas-seminar fuq is-suġġett ta' hawn fuq fit-8 ta' Ġunju 1991 organizzat mill-Fondazzjoni Ġ.E.M. fl-Università.